

UDK 81'373

Saška Štumberger

Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani

LEKSIKOLOŠKA OPREDELITEV NOVEJŠE LEKSIKE IN TERMINOLOŠKA RABA V SLOVENSKEM JEZIKOSLOVJU

Članek prinaša predstavitev meril za opredelitev novejšje leksike in dosedanje terminološko rabo v slovenskem jezikoslovju. Ker je področje obravnave novejšje leksike na Slovenskem razmeroma novo, so slovenske opredelitve in terminološke rabe neenotne in za novejšjo leksiko zasledimo različne definicije in poimenovanja; najpogostejša so neologizem, novota, novejši leksem in novejša beseda za posamezno leksikalno enoto ter novejšje besedje in novejša leksika za zbirko leksemov.

Ključne besede: leksikologija, leksem, leksikografija, terminologija, neologizem, neosemantem

The article presents the criteria for defining newer lexicon and the previous terminological usage in Slovene linguistics. Since the topic of treatment of newer lexicon is fairly new in Slovenia, Slovene usage of terminology is inconsistent and various terms and definitions for newer lexicon can be found. The most common terms are *neologizem*, *novota*, *novejši leksem* and *novejša beseda* for an individual lexical unit and *novejšje besedje* and *novejša leksika* for a collection of lexemes.

Keywords: lexicology, lexeme, lexicography, terminology, neologism, neo-semantic

0 Uvod

Obravnava novejšje leksike je pokazala velike razlike med jeziki, ki se pri obravnavi obsežne tematike pogosto omejujejo na posamezne vidike ali vrste novejšje leksike. Tak primer je npr. angleški jezik, za katerega so pregledane zbirke omejene na »nove besede«, ki »niso zabeležene v splošnih slovarjih« (Algeo 1993: 2), ali na »nove besede«, ki jih »bralec čez petdeset ali sto let ne bo popolnoma razumel (tudi če so te besede v splošnih slovarjih) brez obsežne razlage njihovega družbenega, političnega ali kulturnega konteksta« (Knowles, Elliot 1997: 1).

V članku je leksikološka opredelitev novejšje leksike zasnovala širše, kar se kaže že v terminologiji. Drugače kot v angleški literaturi za novejšje enote z izjemo prevodov in citatov vedno rabim termina leksem in leksika, ki ju razumem kot rezultat leksikalizacije (uslovarjenja) (Vidovič Muha 2000: 150), pri čemer je »leksem kot poimenovalna enota jezika po zgradbi lahko beseda ali stalna besedna zveza« (prav tam: 24). Termin leksem je torej s stališča zgradbe poimenovalne enote širši kot beseda, saj zajema tudi stalne besedne zveze, s stališča leksikalizacije (uslovarjenja) pa ožji, kajti predvideva vključitev v jezikovni sistem in iz obravnave izloča okazionalizme.¹ Pri opredelitvi termina leksem tako upoštevam definicijo T. Kane

¹ Različne tipe »novih besed«, ki zajemajo tudi okazionalizme, je v dnevniku Delo opisal T.

(2012: 9–15): abstraktna enota sistema jezika, ki je v besedilu realizirana kot leks; samostojna enota, ki ji v povedi/besedilu lahko zamenjamo mesto (za predloge in veznike velja to le omejeno); neločljiva in stabilna enota izraza in pomena; sestavljen iz ene ali več besed (frazеologija), pri pregibnih besednih vrstah zastopan v celotnih paradigmah; kot lema (vnos v slovar) obravnavan v slovarjih.

1 Merila za definicije novejšе leksike²

Temeljne razlike med definicijami novejšе leksike se pojavljajo na naslednjih področjih: razmerje med pomenom in izrazom, časovni vidik in razširjenost leksema.

1.1 Razmerje med pomenom in izrazom

Razmerje med pomenom in izrazom zajema vprašanje, ali sta za uvrstitev med novejšo leksiko potrebna nov izraz in nov pomen ali pa je dovolj že star izraz z novim pomenom. Avtorji pri definicijah upoštevajo Saussurjevo ločevanje jezikovnega znaka na izraz in pomen ter novejši leksem definirajo po naslednjih kriterijih: »1. njegov izraz in pomen ali 2. samo njegov pomen večina pripadnikov komunikacijske skupnosti od [...] določenega časa za daljše ali krajše časovno obdobje dojema kot novo. Specifika novega, ki jo kaže enota besedišča kot neologizem, se torej lahko nanaša na 1. znak v svoji izrazni in vsebinski celoti ali 2. samo na eno od obeh strani, namreč na vsebinsko stran (pomen)« (Kinne 1996: 343).

Podobno lahko preberemo tudi pri M. Popoviću (1967: 234), ki sicer za novejši leksem uporablja termin neologizem, za leksikalno enoto pa beseda in ne leksem: »Kar se tiče značaja neologizmov, moramo razlikovati neologizme – besede in neologizme po pomenu. Prvi so nove besede, drugi so novi pomeni že prej znanih besed.«

Glede na razmerje med pomenom in izrazom ločimo torej dva tipa novejšе leksike: novejšo leksiko, ki je tudi izrazno nova, in novejšo leksiko, pri kateri je star izraz na novo opomenjen. Izrazno novejša leksika zajema enobesedne lekseme (ne-tvorjenke, tvorjenke, kratice, krajšave) in stalne besedne zveze (frazеološke in nefrazеološke), ki doslej niso bile del sistema jezika. Novoopomenjena novejša leksika je povezana s pomenotvornimi postopki in s spremembo »sintagmatskih in/ali paradigmatičnih lastnosti pomena leksema« (Vidovič Muha 2007: 405). »Na izrazni ravni se pomenotvorje loči od besedotvorja po tem, da ima tvorjenka glede na motivirajočo besedo najmanj en morfem več, da je torej glede na motivirajočo besedo morfološko bolj obremenjena, npr. *miz(a)-ic(a)*; besedotvorni oz. obrazilni morfem je seveda lahko tudi glasovno prazen – ničti, npr. *pod-hod-0*; pomenotvorje ne vpliva na izrazno podobo leksema« (prav tam: op. 23).

Korošec. Razdelil jih je v naslednje skupine (1976: 219): 1. priložnostne besede, hapaksi, 2. žargonizmi, pogovorne besede, 3. nevtralne besede, termini. Z omejitvijo obravnave na lekseme izločimo prvo skupino poimenovanj, ki »izključuje težnjo po uveljavitvi v rabo katerekoli funkcijske zvrsti ali interesne govornice« (224).

² Prispevek je predelano in aktualizirano poglavje doktorske disertacije *Pojmovni svet in struktura novejšе slovenske leksike* (Štumberger 2011).

1.2 Časovni vidik

Ko govorimo o časovnem vidiku, moramo opozoriti na to, da so lahko leksemi v izvornem jeziku zelo stari, ko pa jih prevzamemo v drug jezik, se v tem jeziku obravnavajo kot novi. To velja za internacionalizme iz živih jezikov, ki »semiotični prostor evropskih jezikov širijo z lastno semiotiko, pogojeno npr. geografsko, zgodovinsko in sploh izkušensko, tip *džungla* (indijski jeziki); znotraj te skupine predstavljajo poseben podtip internacionalizmi, katerih jezik dajalec sodi med evropske jezike, tip *balalajka* (ruščina)« (Vidovič Muha 2004: 75). Pri teh leksemih je »jezik dajalec tako kot jezik prejemnik aktualen, živi jezik. Gre za neke vrste medsebojno prepletanje posameznim jezikom lastnih denotatov kot odsevom tipičnih življenjskih izkušenj govorcev določenega jezika« (prav tam: 76). V 20. in 21. stoletju so to leksemi, ki »izhajajo iz kitajskega, japonskega, korejskega ali nekaterih drugih – pogojno rečeno eksotičnih – jezikov. Sposojajo se besede za – v Evropi – popolnoma nove pojme, kot so *tai či*,³ *šar pej*,⁴ *reiki*,⁵ *tofu*⁶ ali podobno, čeprav so v jezikih, iz katerih se sposojajo, to stare besede za prav tako stare pojme« (Muhvič-Dimanovski 2005: 62).

Izhodišče pri odločanju, ali leksem spada med novejšjo leksiko ali ne, je čas, ki je v jeziku prejemniku pretekkel od takrat, ko je leksem nastal iz lastnega jezika ali bil prevzet iz tujega. Pri tem se moramo vprašati, koliko let mora biti leksem v jeziku, da je še del novejšje leksike. Odgovor je odvisen od govorcev jezika oz. od generacije, ki ji govorci pripadajo: »Za eno generacijo je beseda nekaj povsem običajnega, nekaj, kar je vedno obstajalo, za drugo [...] nekaj povsem novega« (prav tam: 61).

Poleg govorcev lahko na vprašanje časovnem vidiku novejšje leksike odgovorimo tudi s stališča slovarjev novejšje leksike, ki se »ponavadi omejujejo na časovno zelo strogo definirana obdobja« (prav tam: 62). Nemški slovar novejšje leksike (Herberg idr. 2004) se omejuje na 90. leta 20. stoletja, na krajši obdobji (1985–1995 in 1996–2002) se omejujeta tudi češka slovarja (Martincová 1998 in 2004), nekoliko daljše obdobje 20 let pa zajema *Slovar novejšjega besedja slovenskega jezika*, ki je nastal »v smislu dopolnitve *Slovarja slovenskega knjižnega jezika*« (Gložančev, Kostanjevec 2006: 89). Ker je čas nastanka novejšjega leksema relativna kategorija, ki je odvisna od govorca ali avtorja slovarja novejšje leksike, je definicijo po časovnem vidiku smiselno zasnovati širše: »Neologizme obravnavam kot lekseme, katerih čas nastanka je znan in ki jih je večina ljudi jezikovne skupnosti v tem času sicer sprejela, jih pa še vedno dojema kot nove« (Schippa 2002: 244).

Časovni vidik je pomemben tudi, ko razmišljamo o tem, koliko časa je preteklo

³ Tavzes (2005: 806): »tai či [...] gl. taiji; taiji [...] [/taj dži/ kit. veliki začetek] 1. večni izvor in vzrok stvarnosti; dva osnovna vidika vesolja, aktivni in pasivni 2. starodavno filozofsko besedilo z razlago tega načela.«

⁴ Prav tam (797): »šar pej [...] [kit.] kitajska pasma pastirskih, čokatih borilnih psov.«

⁵ Prav tam (702): »[jap. *rei* + ki univerzalna življenjska energija] starodavna japonska zdravilska umetnost, ki poskuša s polaganjem rok izkoristiti neizčrpno življenjsko moč vesolja za zdravljenje telesa in duha.«

⁶ Prav tam (832): »[jap. *toufu tou* grah + *fu* gnitje, gniti; kisel, skisati] siru podoben izdelek iz sojinega mleka.«

od nastanka leksema v izvornem jeziku do prenosa v nov jezik. V času globalizmov⁷ je ta čas zelo kratek, saj je potrebnih samo nekaj ur, da novo poimenovanje zakroži po spletu in ga prevzamejo v novih jezikih. Ta proces se torej lahko zgodi zelo hitro, vendar pa je med temi leksemi tudi veliko takih, ki se ne bodo dolgo obdržali v jeziku. Iz preteklosti V. Muhvič-Dimanovski (2002: 65–66) našteva naslednje primere: *ping-pong diplomacija*,⁸ podobno se je zgodilo s poimenovanji nekaterih nekdanjih popularnih plesov (*twist*, *medison*, *lambada*, *makarena*), pri katerih so s koncem popularnosti izginila tudi poimenovanja zanje. Podobno je bilo z *Rubikovo kocko*⁹ konec 70. let in s *tamagočijem*¹⁰ v 90. letih 20. stoletja.

1.3 Razširjenost

Vprašanje razširjenosti zajema dve področji – razmerje novejših leksike do strokovne in neknjižne leksike ter razmerje do priložnostnih/enkratnih tvorb (okazionalizmov). Prvo razmerje zajema sprejemanje novejših leksike iz drugih socialnih in funkcijskih zvrsti, kar je pogosto povezano z razširitvijo denotata na področja vsakdanjega življenja. V tem primeru prihaja do premika »celotne besede oziroma besede v osnovnem pomenu iz samo strokovne rabe. Da se to zgodi, je verjetno treba iskati vzrok v aktualizaciji poimenovanja in s tem tudi v povečani povednosti izraza. Povednost se širi iz kroga strokovnjakov na širši krog intelektualcev« (Vidovič Muha 1972: 47). Primer take razširitve rabe je že nekaj časa npr. področje računalništva. »Računalniki danes s svojimi številnimi možnostmi, ki jih ponujajo, postajajo vsakdan ne samo na vseh znanstvenih področjih, pač pa tudi v življenju vedno večjega števila posameznikov. Nezanemarljivo je dejstvo, da se z računalniškim izrazjem srečujejo že otroci. Dogajanje na področju računalništva je takšno, da vsaj del računalniškega izrazja prestopa splošne strokovne okvire in postaja sestavina splošnega besedišča« (Oter 2002: 333).

V to skupino sodijo tudi internacionalizmi, »ki izhajajo iz klasičnih jezikov – grščine ali latinščine« (Vidovič Muha 2004: 75), pri njih pa »lahko gre za dele terminologije, npr. področje naravoslovja z medicino, tehniške, humanistične, družboslovne

⁷ »Leksikalna enota globalnega jezika je *globalizem*; od leksikalnega *internacionalizma* se torej loči po globalnosti (univerzalnosti, vsesplošnosti) denotata« (Vidovič Muha 2003: 10–11).

⁸ Leta 1971 so ZDA in Kitajska ponovno vzpostavile stike z gostovanjem ameriške reprezentance v namiznem tenisu.

⁹ »Rubikova kocka (izvorno znana pod imenom Magična kocka) je vrsta znane mehanske uganke in igrace, ki jo je leta 1974 izumil madžarski izumitelj, kupar in profesor arhitekture Ernő Rubik. Kocka je plastična in jo sestavlja 27 manjših kock, ki se vrtijo okoli ponavadi nevidnega jedra. Vsaka od devetih vidnih kvadratnih ploskvic na strani Rubikove kocke je pobarvana z eno od šestih barv. Ko je kocka razrešena, ima vsaka stran Rubikove kocke svojo barvo. Vrtenje vsake ploskve dovoljuje, da se manjše kocke razporedijo na več različnih načinov. Izziv uganke je vrniti kocko v njeno izvorno stanje, kjer je na vsaki strani kocke vseh devet manjših kock enako pobarvanih« (Rubikova kocka. *Wikipedija*. 14. 4. 2015.)

¹⁰ Tamagoči je elektronska igra iz Japonske, ki je bila zelo popularna v drugi polovici 90. let, leta 2004 pa so jo ponovno izdali. Tamagoči predstavlja virtualnega piščanca, za katerega je treba skrbeti kot za pravo domačo žival. Ima potrebe po spanju, hrani, pijači, naklonjenosti in razvije svojo lastno osebnost. Ob različnih časih se tamagoči oglasi in zahteva lastnikovo pozornost. Če ga zanemarjamo, umre, vendar pa ga lahko s pritiskom gumba reset oživimo in igrice se ponovi. (Tamagotchi. *Wikipedia*. 14. 4. 2015.)

vede, tudi za izseke iz pojmovnega sveta antične kulture« (prav tam: 76). S tehnološkim razvojem in sodobnimi mediji so lahko celotna strokovna področja postala del našega vsakdana, njihova aktualnost pa se kaže tudi »v različnih specializiranejših prilogah k dnevnikom in tednikom s primeri kot *agrokoprena*, *adrenalin*, *anksioznost*, *deindeksacija*, *elektrostimulacija* ipd.« (Žele 2005: 79). Ti leksemi torej niso več del samo strokovne leksike, ampak so kot novejšja leksika obravnavani npr. tudi v *Slovarju novejšega besedja slovenskega jezika*.

Vprašanje, kdaj je leksem še del samo strokovnega jezika in kdaj je prešel v splošni slovar jezika, je povezano z opredelitvijo izbrane jezikovne zvrsti, v slovaropisju pa s kriteriji za sprejem leksikalnih enot, ki jih avtorji določijo v zasnovi slovarja.

Razmerje med novejšjo leksiko in priložnostnimi/enkratnimi tvorbami (okazionalizmi) je v jezikoslovju različno obravnavano. Nekateri jezikoslovci jezikovnih novosti ne ločijo glede na njihovo možnost vključitve v leksikalni sistem in menijo, da je »[v]sak neologizem [...] v svoji prafazi oz. fazi nastanka okazionalizem (individualna tvorba, ad hoc tvorba)« (Kinne 1996: 346), boljše rezultate pa prinašajo raziskave, ki že ob njihovem nastanku jezikovne novosti ločijo po tem, ali je njihova funkcija poimenovalna ali stilistična, npr. T. Korošec (1976) in I. Stramljič Breznik (2010).

2 Terminološka raba v slovenskem jezikoslovju

2.1 Neologizem (novota)

Termin neologizem je zapisan v poskusnem snopiču *Slovarja slovenskega knjižnega jezika*, ki je predvidel rabo posebnega kvalifikatorja za leksiko, katere značilnost je »nova, neustaljena raba« (Bajec idr. 1964: 8). Prva raba termina neologizem je torej povezana s slovarskim označevanjem leksikalnih enot, ker pa je raba takega kvalifikatorja povezana z mnogimi vprašanji, npr. »glede na kaj je ta beseda nova« (Pogorelec 1963/64: 236), in ker bo ob izidu slovarja »takle neologizem, kolikor se bo prijel, že zdavnaj ustaljen« (prav tam: 236), so kvalifikator kasneje izločili.

Termin neologizem v poglavju o »časovno barvanih besedah« v svoji slovnici uporablja tudi J. Toporišič (1991: 103; 2000: 130):

Poleg [...] časovno neobarvanih besed pa imamo tudi obarvane. Ene izmed njih občutimo kot zelo mlade tvorbe in jih imenujemo neologizmi. Take besede so npr. *vprašljivo* (problematično), *bivanjski* (eksistencialen), *najstnik* (tinejdžer), *dejavnik* (faktor, činitelj), *različica ali drugačica* (varianta, inačica), *odtujevanje* (alieniranje), *polaščati se, dogovarjati se, občila* (sredstva javnega obveščanja) ipd. S pogostejšo rabo ti neologizmi prehajajo v stilno nevtrarno besedje (prim.: *dejavnik – faktor*), sicer pa ostanejo priložnostne besede in končno zaidejo v pozabo.

Primeri iz *Slovenske slovnice* kažejo, da je veliko neologizmov preimenovanj, termina neologizem pa avtor ne loči od okazionalizmov, saj dopušča tudi možnost, da neologizmi »ostanejo priložnostne besede in končno zaidejo v pozabo«. V *Enciklopediji slovenskega jezika* (Toporišič 1992: 135) je neologizem definiran drugače, in sicer kot »n/a novo napravljena ali na novo rabljena stara beseda ali besedna zve-

za, npr. *sténčas* takoj v povojnem času, *tozd*, *otroške jasli*, *brigadir*, *pionir* (otrok)«. V primerjavi s slovnico je to širša definicija, saj k neologizmom prišteva tudi neosemanteme in stalne besedne zveze. Zamenjani so tudi primeri neologizmov, vsi so s področja družbeno-političnega življenja in označujejo spremembe v povojnem času, med primeri pa ni okazionalizmov.

V *Stilistiki slovenskega poročevalstva* so neologizmi oz. »nove besede« opredeljeni kot »nasprotje starinskim besedam« (Korošec 1998: 26). Zanje »ni prave poimenovalne potrebe«, »/b/esedilo le poživljajo, avtor se poigrava z besedotvornimi postopki in s tem ustvarja stik z naslovnikom, od katerega pričakuje, da bo spoznal stilni namen uporabe novih besed, ker pa je glede tega pogostoma v dvomih, na tak aktualizem opozori tako, da besedo postavi med narekovaje« (prav tam). Take »nove besede« so »[n]jarejene [...] za rabo v čisto določenem sobesedilu« in »/i/majo ekspresivno vrednost« (prav tam: 27). V tej definiciji neologizmov oz. »aktualizmov« najdemo podobnosti s Toporišičevo slovnico (1991: 103; 2000: 130), neologizmi naj bi torej v besedilu imeli samo stilno funkcijo, ne pa tudi poimenovalne, to pa so npr. v nemškem jezikoslovju značilnosti okazionalizmov.

V *Slovenskem pravopisu* J. Toporišič terminu neologizem doda dvojnico novota (§ 133),¹¹ ki je definirana kot »jezikovna prvina, katere novost še čutimo«. Med primeri v slovarskem delu ne najdemo stalnih besednih zvez in novoopomenjenih izrazov, pregled gesel pa pokaže tudi, da so neologizmi razumljeni kot preimenovanja (kalkirane dvojnice) in priložnostne tvorjenke, ki v jezikovni skupnosti niso ustaljene ali sploh rabljene, npr. *bogovladje*, *pesjar*, *psičkar*, *psičkarški*, *pojunačen* (prim. Štumberger 2011: 49–52), poimenovanj novih denotatov pa med njimi ni, saj je npr. kot novota označen *bankomat* obravnavan že v *Slovarju slovenskega knjižnega jezika*.

2.2 Novejše besedje

Termin novejše besedje najdemo v člankih, ki obravnavajo načrtovani *Slovar novejšega besedja slovenskega knjižnega jezika*¹² (npr. Bokal idr. 2003, Holz 2003, Gložančev, Kostanjevec 2006 itd.), in v *Slovarju novejšega besedja slovenskega jezika* (2012, 2013). Časovno se »novejše« nanaša na čas po izidu *Slovarja slovenskega knjižnega jezika*, termin novejše besedje pa je rabljen kot nadpomenka za skupino, ki je »(tvorbena) nova, torej nov izraz za novo predmetnost (*internet*, *internetomanija*, *blog*, *evro*, *klonirati*, *ekotržnica*, *klementina*)« (Gložančev, Kostanjevec 2006: 91)¹³

¹¹ V tem primeru tvorjenja izrazja govorimo o kalkiranju, in sicer o pomenskem ali sekundarnem kalku »s takšno izbiro pomenskih sestavin, ki je glede na izvorni jezik nespremenjena [...] Ti kalki so pogosti zlasti v strokovnem izrazju [...]»; kot vir nefunkcionalnih sopomenskih parov ali nizov, v bistvu dvojnic, so posebej moteči prav v znanstvenem ali strokovnem jeziku« (Vidovič Muha 2000: 11).

¹² V slovarju, ki je izšel leta 2012, so avtorji pridevnik knjižni izpustili.

¹³ Za nov izraz naj bi se uporabljal »izraz neologizem« (Gložančev, Kostanjevec 2006: 91, op. 6). Omejitev neologizma na izrazno novo poimenovalno enoto je drugačna kot v *Enciklopediji slovenskega jezika* (Toporišič 1992: 135) in primerljiva z opredelitvijo v nemškem *Jezikoslovnem slovarju* (Lewandowski 1994: 744): »Neologizem. Novotvorjenka (tvorjenka, nastala po predvidljivih besedotvornih postopkih, op. S. Š.); nova besedna stvaritev (tvorjenka, nastala po nepredvidljivih besedotvornih postopkih, op. S. Š.); nova beseda oz. nov izraz, ki se pogovorno še ni popolnoma udomačil. Vzroki za n. so lahko novi pojavi v tehniki, kulturi, politiki itd., zgoščeno krajsanje kot posledica jezikovne gospodarnosti, prizadevanje po

in za »novoopomenjen izraz«.¹⁴ Odločitev za rabo termina besedje avtorji člankov, ki so izšli ob pripravi novega slovarja, utemeljujejo s tem, da »/g/radivo v splošni kartoteki Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU in novo gradivo v splošni kartoteki inštituta dokazujeta, da se termin besedje rabi za določitev socialno- in funkcijskozvrstne zamejitve leksikalnih enot (primeri zvez iz gradiva – socialna določitev: slovensko besedje, narečno besedje, tuje besedje; funkcijskozvrstna določitev: strokovno besedje, starinsko besedje). To potrjuje tudi raba izraza v slovenskih slovnica in drugi strokovni literaturi. Vsi viri dokazujejo, da je leksem besedje mogoče uporabiti v najširšem kontekstu, tako za popis celotnega leksemkega fonda določenega jezika kot tudi za njegove posamezne plasti. Kot tak je primeren tudi za navedbo v naslovih razlagalnih slovarjev, če ne prihaja do kolizije s kakim drugim določilom« (Bokal idr. 2003: 11).

Čeprav je izraza besedje in leksika v poljudni rabi res mogoče zamenjati, pa v strokovni rabi termina nista prekrivna: »Med temi pojmi gre za hierarhično razmerje: leksem in leksika sta nadpomenki besedi oziroma besedišču, besedju, besednemu zakladu. Poimenovalne prvine jezika niso samo besede, ampak tudi stalne (nestavčne) besedne zveze in leksikalizirane krajšave (kratična poimenovanja, simboli), npr. *S* [es] ‚stavek‘, *Nama* (Narodni magazin); slednja so lahko nastala zopet le iz besede ali besedne zveze. Besede in stalne besedne zveze (skupaj s svojo kratično izrazno podobo) sta torej delni množici, ki predstavljata leksiko določenega jezika« (Vidovič Muha 2000: 22–23).

Težave pri rabi termina besedje se pokažejo pri naboru gesel, saj ta v seznamu gesel kljub ožji opredelitvi terminov beseda in besedje prinaša tudi stalne besedne zveze, označene s posebnim znakom (narobe obrnjenim trikotnikom): »Znak ▼ pred besedo opozarja, da je beseda sama v ustreznem pomenu obravnavana že v SSKJ, v seznamu je navedena le orientacijsko, zaradi nanjo navezujočih se novejših besednih zvez« (Gložančev, Kostanjevec 2006: 93–94). V seznamu za slovar so zbrane tudi stalne besedne zveze, ki jih zajema termin leksem, kar je bil verjetno tudi vzrok za to, da sta v kasnejši zbirki *Novejša slovenska leksika v povezavi s spletnimi jezikovnimi viri* termina besedje in leksika rabljena kot dvojnici, na kar kaže citat »/p/oskus definicijske opredelitve izraza novejšje besedje (novejšja leksika)« (Gložančev 2009: 12).

Izraza sta kot dvojnici rabljena tudi v *Slovarju novejšega besedja slovenskega jezika*, npr.:

Projekt, ki je potekal v Leksikološki sekciji Inštituta za slovenski jezik v letih 2007–2009, je bil zasnovan kot predstavitev nove leksike (podčrtala S. Š.) in leksikalnega stanja v slovensščini za dopolnitev zbirk in geslovníkov novejšega besedja za različne tipe slovarjev standardne slovensščine« (Bizjak Končar 2012: 9); »V slovarju je navzoča še tretja skupina besed, ki jih obravnavamo kot novejšje, čeprav smo jih poznali že pred letom 1991. /.../ Sem se uvršča raznovrstno besedje: predvsem novejši besedotvorni tipi (*neimetnik*, *ta-kojšnjost*, *kredibilnost*, *ekspertka*), splošnejša leksika kot posledica determinologizacije

---

ponazarjanju, stilistični dejavniki (npr. ekspresivno *stockdumm* – skrajno neumen, *erzreaktionär* – skrajno reakcionaren).«

¹⁴ Za novoopomenjen izraz se rabi izraz »neosemantem« (Gložančev, Kostanjevec 2006: 91, op. 6).

(*betakaroten, blokator, forenzik, steroid*) in reaktualizirano besedje iz ožje rabe (*borznishvo, borznoposredniški, pokušina*), če omenimo le nekaj najproduktivnejših plasti. (prav tam: 10–11)

Za pojav dvojníc v znanstvenem besedilu A. Vidovič Muha (2000: 119) meni, da se »s tem [...] lahko izkazuje mladost oz. novost določenega znanstvenega področja in s tem neustaljenost terminologije, ki mu pripada, ali pa gre za določene zunajjezikovne posege v terminologijo iz različnih, največkrat jezikovnopoličnih razlogov«.

2.3 Novejša leksika

O nujnosti, da »/v/ slovenski jezikoslovni literaturi« uvedemo »poimenovalno enoto jezika – leksem kot tudi za zbir leksemov določenega jezika – leksiko«, lahko beremo v *Slovenskem leksikalnem pomenoslovju* že leta 2000 (prav tam: 17). Posledica neločevanja obeh terminov sta terminološki zvezi novejše besedje in novejša leksika, ki se v slovenskem jezikoslovju rabita kot dvojnici. Termin novejša leksika najdemo v naslovu znanstvene monografije *Novejša slovenska leksika v povezavi s spletnimi jezikovnimi viri* (Gložančev idr. 2009), termin leksika pa je primeren zato, ker zajema »celotni slovar jezika, vse poimenovalne možnosti, ki jih zajema – besede, stalne besedne zveze –, torej tiste, ki po govornem dejanju ne razpadejo, kot take so del slovarja, npr. *črni bor*, in kratičnice – uslovarjene (leksikalizirane) besede, nastale iz krajsane besede ali (stalne) besedne zveze, npr. (pogovorno) *faks. ev. eldeese(ovec)* ipd.« (Vidovič Muha 1999: 10, op. 4).

Dosledna raba in opredelitev termina novejša leksika je za področje nujna tudi zato, ker omogoča tudi natančno ločevanje med leksiko kot zbirom leksemov in »priložnostno besedo«, ki »se sem ter tja pojavi, ni pa podružbljena, ker se nekako sama poda iz določenega govornega ali besedilnega položaja« (Toporišič 1992: 222). Natančno ločevanje je torej nujno tudi zato, ker nam omogoča ločeno obravnavo enot dveh vrst: tistih, ki so stabilne in del slovarja jezika, in tistih, ki to (še) niso.

3 Sklep

S predstavitvijo novejše leksike, ki zajema opredelitev razmerja med pomenom in izrazom, časovni vidik in razširjenost leksema, je bilo ugotovljeno, da novejša leksika ni omejena na posamezno poimenovalno področje (npr. družbeno-politično področje). Obravnavane so bile naslednje teme: razmerje med pomenom in izrazom, časovni vidik in razmerje med novejšo leksiko in okazionalizmi.

Terminološka problematika je predstavljena na primeru slovenske terminološke rabe, ki je pokazala veliko neenotnosti pri opredelitvah termina neologizem (v *Slovenskem pravopisu* z dvojnico novota), ki je sicer za novejšo leksiko rabljen v hrvaški, češki in nemški literaturi. V slovenski jezikoslovni literaturi, ki je nastala ob in po izidu *Slovarja novejšega besedja slovenskega jezika*, sta kot posledica pretekle neenotne rabe termina neologizem v rabi pogosti dvojnici *novejše besedje* in *novejša leksika*. Rabo dvojníc pripisujem novosti raziskovanega področja, kajti oba termina zajemata tako izrazne besede kot stalne besedne zveze.

VIRI IN LITERATURA

- John ALGEO (ur.), 1993: *Fifty years among the new words: A dictionary of neologisms 1941–1991*. Cambridge: University Press.
- Anton BAJEC idr. (ur.), 1964: *Slovar slovenskega knjižnega jezika: Poskusni snopič*. Ljubljana: SAZU.
- Aleksandra BIZJAK KONČAR, Marko SNOJ (ur.), 2012: *Slovar novejšjega besedja slovenskega jezika*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU (Zbirka Slovarji).
- Aleksandra BIZJAK KONČAR, 2012: Uvod: *Slovar novejšjega besedja slovenskega jezika*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU (Zbirka Slovarji). 9–11.
- Ljudmila BOKAL, Alenka GLOŽANČEV, Nataša JAKOP, Polona KOSTANJEVEC, Nastja VOJNOVIČ, 2003: O načrtovanem slovarju novejšjega besedja slovenskega jezika. *Jezikoslovni zapiski* 9/1. 7–47.
- Alenka GLOŽANČEV in Polona KOSTANJEVEC, 2006: Novejšje besedje slovenskega knjižnega jezika – seznam (A–O). *Jezikoslovni zapiski* 12/2. 89–159.
- Alenka GLOŽANČEV, 2009: Analitična osvetlitev novejšje slovenske leksike: Uvodni razpravni elaborat k leksikalni zbirki Novejšja slovenska leksika (v povezavi s spletnimi jezikovnimi viri) (NSLSJV). *Novejšja slovenska leksika: v povezavi s spletnimi jezikovnimi viri*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. 9–35.
- Alenka GLOŽANČEV, Primož JAKOPIN, Mija MICHELIZZA, Urška URŠIČ, Andreja ŽELE, 2009: *Novejšja slovenska leksika: V povezavi s spletnimi jezikovnimi viri*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Dieter HERBERG, Michael KINNE, Doris STEFFENS, Elke TELLENBACH, 2004: *Neuer Wortschatz: Neologismen der 90er Jahre im Deutschen*. Berlin, New York: Walter de Gruyter, Schriften des Instituts für Deutsche Sprache.
- Nanika HOLZ, 2003: Besedilni korpus Nova beseda in geslovnik za Slovar novejšjega besedja slovenskega knjižnega jezika. *Jezikoslovni zapiski* 9/1. 89–94.
- Tomaš KANA, 2012: *Wortbildung: Umriss der Theorie mit Aufgaben und Übungen*. Na spletu.
- Michael KINNE, 1996: Neologismen und Neologismenlexikographie im Deutschen. *Deutsche Sprache* 24/4. 327–58.
- Elizabeth KNOWLES, Julia ELLIOTT Elliott (ur.), 1997: *The Oxford dictionary of new words*. Oxford: University Press.
- Tomo KOROŠEC, 1976: Nove besede v časopisnih žanrih dnevnika *Delo* 1969–1975. *Slavistična revija* 24/2–3. 219–36.
- , 1998: *Stilistika slovenskega poročevalstva*. Ljubljana: Kmečki glas.
- Theodor LEWANDOWSKI, 1994⁶ (1975): *Linguistisches Wörterbuch*. Heidelberg, Wiesbaden: Quelle & Meyer Verlag. 744.

- Olga MARTINCOVÁ, 1998: *Nová slova v češtině: Slovník neologizmů*. Praga: Akademia.
- , 2004: *Nová slova v češtině 2: slovník neologizmů*. Praga: Akademia.
- Vesna MUHVIČ-DIMANOVSKI, 2005: *Neologizmi: Problemi teorije i primjene*. Zagreb: Filozofski fakultet, Zavod za lingvistiku.
- Mija OTER, 2002: Izbira jezika v računalniškem izrazju. *Slavistična revija* 50/3. 333–48.
- Breda POGORELEC, 1963/64: O poskusnem snopiču Slovarja slovenskega knjižnega jezika. *Jezik in slovstvo* 9/7–8. 232–42.
- Milenko POPOVIĆ, 1967: R. A. Bugadov: Neologizmi i arhaizmi: Pokušaj njihove klasifikacije. *Suvremena lingvistika* 2/4. 233–37.
- Thea SCHIPPAN, 2002² (1992): *Lexikologie der deutschen Gegenwartssprache*. Tübingen: Niemeyer.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika*, 1994. Elektronska izdaja na plošči CD-ROM. Ljubljana: SAZU in ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, DZS, d. d., in Amebis, d. o. o.
- Slovenski pravopis*, 2003. Elektronska izdaja. Ljubljana: ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša in Amebis, d. o. o.
- Irena STRAMLJIČ BREZNIK, 2010: *Tvorjenke slovenskega jezika med slovarjem in besedilom*. Maribor: FF (Mednarodna knjižna zbirka Zora; 71.)
- Saška ŠTUMBERGER, 2011: *Pojmovni svet in struktura novejšje slovenske leksike: Doktorska disertacija*. Ljubljana: FF.
- Miloš TAVZES, 2005: *Priročni slovar tujk*. Ljubljana: CZ.
- Jože TOPORIŠIČ, 1991 (1976): *Slovenska slovnica*. Pregledana in razširjena izdaja. Maribor: Obzorja.
- , 1992: *Enciklopedija slovenskega jezika*. Ljubljana: CZ.
- , 2000: *Slovenska slovnica*. Četrta, prenovljena in razširjena izdaja. Maribor: Obzorja.
- Ada VIDOVIČ MUHA, 1972: Kategorizacija in stilna opredelitev ozko knjižne leksike. *VIII. seminar slovenskega jezika, literature in kulture*. Ljubljana. FF. 35–52.
- , 1999: Čas in prostor, ujeta v slovenski slovar 20. stoletja (Poudarek na komunikacijskem vidiku Slovarja slovenskega knjižnega jezika). *35. seminar slovenskega jezika, literature in kulture*. Ur. M. Bešter in E. Kržišnik. Ljubljana: FF. 7–26.
- , 2000: *Slovensko leksikalno pomenoslovje: Govorica slovarja*. Ljubljana: ZIFF.
- , 2003: Sodobni položaj nacionalnih jezikov v luči jezikovne politike. *Slovenski knjižni jezik – aktualna vprašanja in zgodovinske izkušnje: Ob 450-letnici izida prve slovenske knjige*. Ur. A. Vidovič Muha. Ljubljana: FF (Obdobja, 20). 5–27.
- , 2004: Vprašanje globalizmov ali meje naših svetov. *Aktualizacija jezikovnozvr-*

stne teorije na Slovenskem: členitev jezikovne resničnosti. Ur. E. Kržišnik. Ljubljana: FF (Obdobja, 22). 73–81.

--, 2007: Izrazno-pomenska tipologija poimenovanj. *Slavistična revija R* 55/1–2. 399–408.

Andreja ŽELE, 2005: Opredelevitev leksike glede na besedilnotipsko raznovrstnost. *Slovenščina in njeni uporabniki v luči evropske integracije*. Ur. V. Mikolič in K. Marc Bratina. Koper: UP, Znanstveno-raziskovalno središče, Založba Annales, Zgodovinsko društvo za južno Primorsko (Knjižnica Annales Majora). 73–80.

SUMMARY

In the paper, newer lexicon is defined based on the following criteria: (1) relationship between the content and the form; (2) temporal aspect; (3) prevalence. The definitions showed variation in treatment depending on authors and publications, which differ by the multi-word lexical items, items with new meanings, and nonce words that they include.

Differences were also found in terminological usage. While in Croatian, Czech and German newer lexical items are called 'neologisms', Slovene uses three or four terms: *neologizem* 'neologism', which in *Slovenski pravopis* has a calqued variant, *novota*; *novejše besedje*, *novejša leksika* 'newer lexicon'. Since in the past the terms *neologizem* and *novota* had also been used for stylistically marked words that are not in general use, two new terms—*novejše besedje*, *novejša leksika*—took hold in lexicography. Despite terminological distinction between *beseda* 'word' and *leksem* 'lexeme', both terms are now used as variants and cover newer (in form and meaning) lexicon.